

*Грицай Д.А., Черемісін О.В.,
Херсонський державний університет*

УСНА ІСТОРІЯ ОКУПАЦІЇ ХЕРСОНЩИНИ: СВІДЧЕННЯ МІСЦЕВИХ ЖИТЕЛІВ

Актуальність теми полягає у фіксації та науковому осмисленні досвіду життя цивільного населення Херсонщини в умовах тимчасової окупації 2022 року-як у вимірі безпосередніх загроз життю й свободі, так і в площині довготривалих соціально-психологічних наслідків. Від перших днів повномасштабного вторгнення на Півдні України, де зійшлися жорстокість окупаційної практики та незламність громади, виник запит на достовірний, неідеологізований наратив. Саме усноісторичні свідчення як «голоси очевидців» дозволяють вивести дослідження за межі суто військово-оперативної оптики й сформувати цілісну картину повсякденності під тиском репресивного режиму, гуманітарної кризи, інформаційної блокади та культурної асиміляції. Актуальність посилюється потребою збереження пам'яті й побудови доказової бази для подальших юридичних, історичних і психологічних студій, а також суспільної реабілітації постраждалих громад.

Метою дослідження є реконструкція переживань, практик виживання та форм спротиву мешканців Херсонщини в умовах російської окупації через усні свідчення респондентів, зібрані в інтерв'ю 2024-2025 років. Досягнення цієї мети передбачало: окреслення сучасного поля усноісторичних ініціатив, журналістських і документальних проєктів, що фіксують досвід війни [1-4]; аналіз механізмів тиску окупаційної влади на цивільне населення та відповідних реакцій громад; виявлення мотивів і траєкторій вимушених виїздів з тимчасово окупованої території; опис емоційно-психологічного стану респондентів до, під час та після деокупації/евакуації; співвіднесення індивідуальних історій із науковими узагальненнями, репрезентованими у спеціальній літературі про Херсон періоду 2022 року [5; 6].

У контекстуальному вимірі окреслено інформаційно-медійний та науково-документальний каркас, що дозволяє працювати з достовірними, етично вивіреними наративами. Спираючись на «білий список» доброчесних українських медіа Інституту масової інформації, сформовано пул джерел, здатних тримати високу планку фактчекінгу й відповідальності в темі війни [1]. Паралельно розглянуто спеціалізовані ініціативи, серед яких «Невидимий батальйон», що вводить до фокусу досвіду війни очима жінок – солдаток, волонтерок, медиків - і тим самим розширює спектр репрезентованих соціальних ролей та етичних дилем [2]. До аналізу залучено цикли «Свідчення війни» та «Голоси війни», які дають змогу зіставляти індивідуальні історії цивільних і військових, простежуючи повторювані емоційні та поведінкові патерни у ситуаціях небезпеки, втрати, вимушеної мобільності та невизначеності [3; 4]. Наукову опору становлять праці О. Черемісіна та співавторів, де емпіричні масиви інтерв'ю з мешканцями Херсона поєднані з аналітичним реконструюванням ходу подій 2022 року та логіки цивільного спротиву, що дозволяє вивести індивідуальні свідчення у поле узагальнених висновків [5; 6].

Емпіричний вимір базується на серії інтерв'ю з мешканцями Херсонщини різного віку й соціального стану та фіксує трансформацію первинного шоку в «повсякденність небезпеки». У цих оповідах щільно переплетені дефіцит базових ресурсів - ліків, продуктів, стабільних комунальних послуг - з інформаційною ізоляцією та страхом довільних обшуків і затримань. Респонденти описують швидке згортання звичних інституцій повсякденності й їх витіснення репресивними практиками: примусовим контролем комунікацій і гаджетів, тиском на символічну сферу (обов'язкові «знаки лояльності», нав'язувані прапори, «перевиховання»), спробами впровадження

альтернативних освітніх і правових норм, націлених на витіснення української ідентичності. Водночас у матеріалах чітко проступає спектр спротиву - від відкритих мітингів перших тижнів до «тихого» підпілля: волонтерських мереж, обміну перевіреною інформацією, дрібних актів саботажу. Важливу стабілізуючу роль відіграють горизонтальні зв'язки - сусідські кола взаємодопомоги, родинні «ланцюжки турботи», неформальні спільноти, що частково компенсують руйнацію формальних сервісів і повертають людям відчуття взаємності та гідності.

Окремим тематичним вузлом виступає вимушений виїзд із тимчасово окупованих територій: рішення, що визріває не одномоментно, а як кумуляція загроз життю, гуманітарного знесилення та психологічного виснаження. Свідчення фіксують типовий маршрут переживання: «порогові» події (зникнення знайомих, небезпека для дітей, недоступність життєво важливих ліків) - тривожний, небезпечний шлях із багаторазовими перевірками на блокпостах і контролем особистих даних - короткий період полегшення після прибуття - і складна адаптація до нового середовища з пережиттям втрати дому, розривом соціальних зв'язків, потребою психологічної підтримки, особливо для дітей. Емоційний ландшафт оповідей позначений тривожно-депресивною симптоматикою, панічними атаками, порушеннями сну, соматичними загостреннями у людей похилого віку; водночас саме інтерв'ю як практика проговорювання травми працює терапевтично - повертає відчуття голосу й суб'єктності, допомагає перетворити травматичний досвід на артикулябельний зміст для себе, громади й дослідницької спільноти. У підсумку контекстуальний і емпіричний виміри «замикаються» один на одному: перевірені медійні та наукові корпуси [3] задають етичні та методологічні орієнтири, а живі свідчення наповнюють їх людською фактурою, формуючи цілісну картину окупаційної повсякденності, логік спротиву та вимушеної мобільності.

Основні висновки зумовлюють кілька тез. По-перше, окупація Херсонщини створила «тотальний режим невизначеності», де поєдналися насильство, дефіцит і контроль смислів; у цих умовах саме локальні мережі солідарності стали ключовим ресурсом виживання й гідності. По-друге, усноісторичний підхід продемонстрував високу евристичність: він дозволяє відновити «дрібну фактуру» життя, яку не вловлюють офіційні зведення, і водночас надає матеріал для міждисциплінарного аналізу—від соціології травми до психології кризи. По-третє, рішення про виїзд формувалося як результат накопиченої загрози, а не одномоментної події; відтак політики підтримки ВПО мають враховувати тривалу фазу адаптації, у тому числі доступ до психологічної допомоги для дорослих і дітей. По-четверте, фіксація свідчень і їхня наукова інтерпретація—не лише питання пам'яті, а й інструмент відновлення справедливості, що створює підґрунтя для майбутніх правових оцінок і реабілітаційних програм. Нарешті, звільнення правобережної частини області, попри символічний перелом, не скасовує тривалих наслідків окупації; тому системна робота з архівами інтерв'ю, документальними й журналістськими корпусами є необхідною умовою для формування відповідальної історичної культури та практик відновлення.

Література

1. Білий список: 11 медіа, що стали найякіснішими. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/news/bilyj-spysok-11-media-shho-staly-najyakisnishymy-i60964> (дата звернення: 09.05.2025).
2. Адвокатський проєкт «Невидимий батальйон». URL: <https://invisiblebattalion.org/> (дата звернення: 09.05.2025).
3. Свідчення війни. YouTube-плейлист. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLOCzBxAS6WnBzMJn8paHvKNSwR3zFpvk3> (дата звернення: 09.05.2025).

4. Голоси війни. YouTube-плейлист. URL:
https://www.youtube.com/playlist?list=PL-vo_LLDN2TF8wIStIIfz5--z_qFsD1-h (дата
звернення: 09.05.2025).
5. Черемісін О. В. Літопис цивільного спротиву Херсона у вимірах
повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році. Суми: Університетська книга,
2023. 482 с.
6. Черемісін О. В., Михайленко Г. М. Херсон 2022: з Україною в серці.
Суми: Університетська книга, 2024. 320 с.